

Недялка Зафирова (София, България)

ПРИНОС В ОПИСВАНЕТО НА СЛАВЯНСКИТЕ РЪКОПИСИ

Описание рукописного отдела библиотеки Академии наук СССР. Т. 8, вып. 1. Рукописи Архангельского собрания. Л., 1989. 324 с.; *Памятники письменности в хранилищах Коми АССР.* Рукописные собрания Сыктывкарского государственного университета. Сыктывкар, 1989. 287 с.; *Памятники письменности в музеях Вологодской области.* Ч. 1, вып. 2. Вологда, 1987. 430 с.

Настоящата рецензия има за цел да представи три тома описи. Обединяваща идея за тяхното съвместно разглеждане е специфичният характер на книжовните паметници, които въвеждат — ръкописи, свързани по произход и битуване с историята и културата на Руския север. Описите са томове от поредици, които представят в систематизиран вид корпус от писмени паметници, отразяващи развитието на книжовността в тази социокултурна област.

Осъществяването на изданията е резултат на съвместната научна дейност на археографи от Отдела за ръкописни и редки книги към библиотеката при АН на СССР и на специалисти от местни институти съответно във Вологда и Сиктивкар: А. А. Амосов, О. П. Лихачева, О. А. Князевская, М. В. Кукушкина, Л. А. Петрова, П. А. Колесников, Т. Ф. Волкова, А. Н. Власов, В. В. Морозов, Н. Ю. Бубнов, Б. Н. Морозов, Л. Б. Белова и др.

Трите тома дават представа за част от ръкописната традиция, която е съществувала няколко столетия в района на Руския север. Описът на Архангелската сбирка от библиотеката на АН на СССР включва 190 ръкописа от XV до XVII в. и поставя началото на описанието на руските ръкописи в библиотеката по сбирки. Вологодският опис съдържа 147 ръкописни единици в хронологическия отрязък XIV—XVIII в. от областния музей във Вологда. По-голямата част от паметниците се описват за първи път. Сиктивкарският каталог въвежда за първи път в научно обръщение 250 ръкописни книги и фрагменти от XVI до XX в. от библиотеката на Сиктивкарския университет — колекциите

на етнографа Ю. В. Гагарин и на селището Уст-Цилма.

Вологодският и Сиктивкарският опис са изпълнени по единен научно-методологичен план, вследствие на което притежават сходни композиционни структури. Изданията съдържат въстъпителна студия, бележки на съставителите, предисловие, опис на ръкописните единици, указатели и приложение. Въстъпителните студии (А. А. Амосов и П. А. Колесников „О своде документальных памятников в хранилищах Вологодской области“ и А. А. Амосов и Т. Ф. Волкова „О своде документальных памятников истории и культуры Коми АССР“) разкриват замисъла на съставителите и същността на изданията като звена от многотомни поредици. В предисловието се разглежда ролята на ръкописната книга в духовната история на Руския север, социално-психологическата структура на читателските общества в диахронен план и развитието на археографските проучвания в двата региона.

Статията за всеки ръкопис съдържа кратка, формализирана информация за външните белези на паметниците и за тяхното съдържание. Ръкописите от Вологодския опис са разпределени в групи по хронология, а Архангелският и Сиктивкарският опис следват подредбата на ръкописните единици по сбирки. Наименованията на паметниците са дадени според т. нар. от съставителите „принцип возрастающей конкретизации последовательно идущих элементов“.

Външното описание на ръкописните книги и фрагменти е резултат от професионален кодикологически, филиграноложки и палеографски анализ. Предвид

на разнообразния състав на паметниците съставителите прилагат различен подход при описването им. По-изчерпателна е характеристиката на кодексите от по-стария период — преди всичко библейски и богослужебни книги. Кодикологическата характеристика е пределно кратка: указания за количеството и състава на тетрадите са дадени само за по-древните ръкописи, отбелязани са липсите, попълненията и реставрациите, описани са елементите на обложката. Филлиграноложкият анализ включва определяне на хартията и описание и атрибуция на всички знаци за маркиране, срещащи се по страниците на кодекса. При описание на филиграните и в трите описа е използвана унифицирана терминология, приета в практиката на БАН¹. Атрибуцията на водните знаци е направена по албумите на С. М. Briquet, Н. П. Лихачев, С. А. Клепиков, А. А. Гераклитов, G. Piccard, E. Laucovichius, E. Neawood и др. Уточнено е времето на създаване на голям брой ръкописи, а 37 ръкописа от Архангелската сбирка А. А. Амосов датира от XVI в XV в. Анализът на писмото, почерците, и орнаментите е подробен. Поместените приписки и бележки, както и сведенията за печати, шампи, екслибриси и владетелски знаци дават представа за битуването на ръкописите в читателската среда.

Съдържанието на паметниците е разкрито според правилата за описание, практикувани в Отдела за ръкописни и редки книги, с известни съкращения. Ръкописите, които съдържат повече от един текст, са описани постативно. При богослужебните книги със сравнително устойчив състав са посочени само допълнителните текстове. Цитирането е по опростени правила — титлите и надредните букви са разкрити без уговорка, при свалянето на буквите в реда еровият знак е възстановен според нормите на произношението, кирилската цифра е заменена с арабска. Статиите включват също евентуални публикации на паметника по други преписи, изследвания на текста или предишни описания.

Описите са придружени с прецизно изграден научно-справочен апарат. Освен четирите указателя — на личните имена,

¹ Амосов, А. А. Проблема точности филигранологических наблюдений. I. Терминология. — В: Проблемы научного описания рукописей и факсимильного издания памятников письменности. Л., 1981.

на названията на паметниците, на началните думи и на географските названия, включени в Архангелския опис, Вологодският и Сиктивкарският каталог съдържат още шест — на орнаментите, на нотациите, на оформлението на подвързията, на точно датираниите приписки и на библиотеките и сбирките.

В приложенията на Вологодския и Сиктивкарския опис са публикувани няколко интересни произведения на местната ръкописна традиция: Сиктивкарски препис на назидателната новела „Повест о королевском роде како дивно сотвори ся“, който не повтаря нито една от седемте известни руски редакции на паметника, късен препис от XIX в. на апокрифа „Сказания Афродитяна“, фрагмент от несъхранена редакция на житието на протопоп Авакум от втората четвърт на XVIII в., препис на житието на Логин Коряжемски и Сказанието на Паисий Ярослав за Спасо-Каменный манастир.

Известна е ролята на манастирите от Руския север за съхраняване на славянското ръкописно наследство. Описите представляват нови преписи на съчинения на старобългарските писатели Климент Охридски, Йоан Екзарх, Презвитер Козма, Евтимий Търновски, митрополит Киприан и Григорий Цамблак. До тези земи е достигнала и традицията на българския светец Иван Рилски. От представителите на староруската книжнина присъствуват Кирил Туровски, Кирил Ростовски, Епифаний Премъдри, Симеон Суздалски, Максим Грек и др. Широко са представени старообрядческите автори. Особен интерес представляват авторските кодекси на Симеон Палощки „Венец веры“ и на Дмитрий Ростовски „Проповеди“ от Вологодската сбирка.

Описите разкриват многообразието на староруската преводна и оригинална литература в самобитния социокултурен ареал на Руския север. Представени са голям брой нови преписи на съчинения на антични, раннохристиянски, византийски и славянски писатели. Жанровият обхват включва библейски и богослужебни книги, различни типове сборници, паметници с историко-документално съдържание, философски съчинения, медицински справочници и музикални паметници. Може само да се съжалева за липсата на снимков материал, който би бил полезен за специалистите, особено като се има предвид нелесната достъпност на описаните хранилища.